

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО
Кафедра педагогіки та психології**

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
Кафедра практичної психології та педагогіки**

ТЕОРІЯ КОНТРОЛЬНОСТІ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Матеріали наукових читань, присвячених 115-й річниці від дня народження Ярослава Івановича Цурковського – відомого українського вченого-психолога, громадського діяча

м. Львів, 20 лютого 2020 р.

УДК 159.9:378

Рекомендовано до друку вченою радою Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського 11 лютого 2020 року, протокол № 8.

Рецензенти:

Ковальчук Зоряна Ярославівна – доктор психологічних наук, професор;

Повстин Оксана Вікторівна – доктор педагогічних наук, доцент.

Теорія контрольності та актуальні проблеми сучасної психології: матеріали наукових читань, присвячених 115-й річниці від дня народження Ярослава Івановича Цурковського – відомого українського вченого-психолога, громадського діяча (20 лютого 2020 р., м. Львів). Львів, 2020. 186 с.

Редакційна колегія:

доктор педагогічних наук, професор *Пристапа Є. Н.*

доктор педагогічних наук, професор *Литвин А. В.*;

кандидат психологічних наук, доцент *Баклицька О. П.*;

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник *Вдович С. М.* (упорядник).

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник *Руденко Л. А.*;

доктор психологічних наук, доцент *Сірко Р. І.*;

кандидат педагогічних наук, доцент *Соловйов В. Ф.*

У збірнику матеріалів наукових читань розглядаються феномен видатного українського психолога і громадського діяча Я. І. Цурковського, психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців на сучасному етапі, методологічні засади становлення сучасного фахівця-психолога й актуальні проблеми сучасної психології.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

© Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, 2020

© Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2020

© Автори, 2020

<i>Катерина Латишевська</i>	
Психолого-педагогічний аналіз категорії «моральна культура вчителя»	62
<i>Тетяна Матвійчук, Валерій Соловійов, Наталія Степанченко</i>	
Інноваційні технології у формуванні професійних компетентностей майбутнього фахівця галузі фізичної культури та спорту	67
<i>Ірина Матійків</i>	
Формування особистісної готовності фахівця до діяльності у сфері «людина –людина»	71
<i>Віктор Михайлов</i>	
Можливості і проблеми підвищення кваліфікації управлінських кадрів органів влади з питань цивільної безпеки	76
<i>Дарія Огоновська</i>	
Роль естетичного виховання у професійній підготовці майбутніх кравців, закрійників у професійно-технічних закладах освіти	80
<i>Михайло Черніка</i>	
Психологічні основи самовиховання студента-баяніста	83
<i>Тетяна Якимович</i>	
Діагностика й оцінювання під час професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців	86
<i>Роман Яремко</i>	
Теоретичний аналіз дуальної системи освіти	91

Розділ 3

Методологічні засади становлення сучасного фахівця-психолога

<i>Лариса Руденко</i>	
Роль фонових знань у професійній діяльності практичних психологів	94
<i>Роксолана Сірко, Володимир Слободяник</i>	
Особливості професійної діяльності психолога в надзвичайних ситуаціях ..	97
<i>Юлія Балебрух</i>	
Ціннісні та світоглядні установки в структурі образу професії майбутнього практичного психолога	102
<i>Юлія Остапова, науковий керівник – Лариса Руденко</i>	
Особливості психосоматичних розладів у майбутніх психологів	105
<i>Андрій Цюприк</i>	
Особливості оптимізації самостійної освіти студентів у закладах вищої освіти України	109
<i>Наталія Ярошук</i>	
Використання методів арт-терапії в роботі практичного психолога	113

Розділ 4

Актуальні проблеми сучасної психології

<i>Олена Кривопишина, Мар'яна Галабурда</i>	
Психологічні чинники формування особистості, схильної до насильства ...	116
<i>Віталій Войцеховський, науковий керівник – Сергій Марчук</i>	
Психофізичне виховання козацької молоді	121

Встановлено також надзвичайно важливе для організації навчальної діяльності положення про можливість і продуктивність формування мотивації через цілеспрямованість навчальної діяльності. У підлітків може бути сформований особистісно значущий змістовий мотив. Цей процес реалізується в послідовності становлення його характеристик.

Спочатку навчально-пізнавальний мотив починає діяти, потім стає домінуючим і набуває самостійності та лише після усвідомлюється, тобто першою умовою є організація, становлення самої навчальної діяльності. При цьому сама дієвість мотивації краще сформована при напрямі на способи, ніж на «результат» діяльності. Водночас вона по-різному проявляється для різних вікових груп залежно від характеру навчальної ситуації та контролю викладача.

Навчальна мотивація як особливий вид мотивації характеризується складною структурою, однією з форм якої є структура внутрішньої (на процес і результат) і зовнішньої (нагорода, уникнення) мотивації. Істотні такі характеристики навчальної мотивації, як її стійкість, зв'язок із рівнем інтелектуального розвитку і характером навчальної діяльності.

Психологічне вивчення мотивації та її формування – це дві сторони одного і того ж процесу виховання мотиваційної сфери цілісності особистості студента. Вивчення пізнавальної мотивації необхідне для виявлення реального рівня і можливих перспектив, а також зони її найближчого впливу на розвиток кожного студента.

Шляхи становлення й особливості мотивації для кожного студента індивідуальні та неповторні. Завдання полягає в тому, щоб, спираючись на загальний підхід, виявити, якими складними, іноді суперечливими шляхами відбувається становлення професійної мотивації студента.

Бібліографія

1. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка: изучение мотивации детей и подростков. М. : Педагогика, 1972. 352 с.
2. Канюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. К. : Либідь, 2002. 304 с.
3. Климчук В. О. Дослідження особливостей розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. № 1 (25). С. 222–232.
4. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. М. : Просвещение, 1969. 317 с.

УДК 17.022:37.011.051

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ КАТЕГОРІЇ «МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ»

Катерина ЛАТИШЕВСЬКА,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У статті на психолого-педагогічних засадах аналізується поняття «моральна культура» особистості вчителя. В основу аналізу покладаються два родові поняття: «мораль» і «культура» у їх діалектичному взаємозв'язку. Доводиться, що поняття «моральна культура» є інтегрованим поняттям, яке віддзеркалює реальні процеси почуттєвої, інтелектуальної та вольової сфер лю-

дини. З'ясовується роль і місце моральної культури у процесі духовного становлення і розвитку особистості. Наголошується на застосуванні інноваційних технологій формування моральної культури у закладах вищої освіти України.

Ключові поняття: мораль, культура, моральна культура, особистість, вчитель, свідомість.

Гуманітарна парадигма розвитку суспільства, яку обрала українська еліта, її кращі та найсвідоміші представники, на наш погляд, є єдино правильним орієнтиром особистісного і суспільного розвитку України шляхом входження її в європейський цивілізований і глобалізований світ. Провідним елементом цієї парадигми є моральна культура особистості, зокрема особистості вчителя, який покликаний формувати у молодого покоління науково-світоглядні, морально-естетичні, духовно-культурологічні засади їх світосприймання, світорозуміння й очікування на цій основі адекватної поведінки, вчинків, діяльності особистості учня. Звернемося спочатку до аналізу таких родових понять, якими є «мораль» і «культура».

Вивчення значного масиву джерел з науки етики [1; 4; 5; 6; 11] засвідчує, що поняття «мораль» традиційно трактується вченими як сфера (спосіб) нормативної регуляції діяльності людини в суспільстві, особлива форма суспільної свідомості та вид суспільних відносин. З такого розуміння випливає, що головною в моралі є її регулятивна функція. Безумовно, заперечувати цій думці важко, натомість зазначимо, що мораль здійснює багато інших функцій: світоглядну, аксіологічну, гносеологічну, виховну та інші, отже, на нашу думку, не можна обмежуватися лише регулятивною функцією. З іншого боку, мораль є формою не лише суспільної, а й особистісної свідомості та самосвідомості (саморефлексії).

Сучасне розуміння сутності та змісту моралі зустрічаємо у працях відомих етиків: Л. Архангельського, М. Горлача, А. Гусейнова, І. Кона, В. Кременя, В. Малахова та ін. Так, В. Малахов пише: «... мораль постає як такий практично-оцінний спосіб ставлення людини до дійсності, котрий регулює поведінку людей із точки зору принципового протиставлення добра і зла» [5, с. 21]. Отже, сутність моралі філософ, передусім, вбачає у суперечливій єдності добра і зла. Для автора такий підхід є найістотнішим, хоча ним він не обмежує «моральне поле» власних міркувань.

Провідні психологи сучасності (І. Бех, С. Головін, С. Максименко, В. Рибалка, М. Савчин, Е. Фромм, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.) обстоюють думку, згідно з якою мораль є складовою психологічної структури особистості, забезпечує ціннісну оцінку явищ, предметів, процесів у неусвідомлений для індивіда спосіб. З цієї позиції доводиться, що мораль притаманна кожному, натомість вона є глибоко персоналізованою. «Словник психолога-практика» трактує зміст поняття «мораль» у двох головних аспектах: автономному і гетерономному. Перший аспект акцентує на правилах, нормах, принципах, які встановлюються та змінюються особистістю; згідно другого аспекту – постулюється думка про те, що правила, моральні вимоги, норми, які особистість вважає необхідними, обов'язковими для виконання, носять імперативний характер і встановлюються іншими людьми, спільнотами, соціумом [8, с. 77]. Отже, у такому під-

ході в понятті «мораль» вирізняються два діалектично взаємопов'язані підходи: об'єктивний (колективістський) і суб'єктивний (індивідуальний).

Відомий український психолог І. Бех визначає сутність поняття «мораль» практично у такому ж ключі. Він пише: «мораль – це форма суспільної свідомості двох сфер – світу людей і світу речей» [1, с. 8]. Отже, згідно з поглядами вченого, мораль здатна функціонувати і в якості суб'єкта, і в якості об'єкта дійсності.

У педагогічній думці поняття «мораль», зазвичай, трактується як система ідей, норм, правил, законів, які спрямовані на утвердження гуманних, людських взаємин між людьми, їх добротворчість і добродію (Г. Васянович, А. Кузьмінський, Л. Москальова, М. Фіцула, Л. Хоружа, М. Ярмаченко та ін.). Таке розуміння сутності поняття «мораль» знайшло своє місце у «Педагогічному словнику» за редакцією академіка С. Гончаренка. Вчений акцентує на тому, що норми і принципи моралі, моральні ідеали, почуття становлять систему моралі, яка визначає життєву позицію певної соціальної спільності чи індивіда, орієнтує їх у світі цінностей [3, с. 216].

Змістовну основу моральної культури становить також родове поняття «культура». Аналіз значної кількості джерел, які присвячені з'ясуванню сутності та змісту культури засвідчує неоднозначність підходів авторів щодо її витоків, закономірностей розвитку, функцій, цінностей тощо. Нині вчені наводять понад 500 різних визначень поняття «культура». Відомий польський педагог і психолог В. Оконь не без іронії зазначав, що «... визначень культури існує стільки, скільки авторів про неї пишуть» [6, с. 103]. Безумовно, що аналізувати кожне з таких понять немає можливості та сенсу, а тому, на нашу думку, доцільним є виявлення найусталеніших підходів щодо змістової характеристики поняття «культура». Одним із таких підходів є акцентуація на тому, що культура є особливим буттям людини і соціуму. Очевидно, що таке розуміння підкреслює її онтологічний аспект, воно формувалося ще в античні часи (Сократ, Платон, Аристотель), піддавалося критиці в епоху Середньовіччя (Августин Блаженний, Северин Боецій, Тома Аквінський та ін.), врешті-решт, саме поняття «культура» викристалізувалося лише у XVIII ст. Вважаємо, що це зовсім не випадково, оскільки саме в цей час динамічно змінювалося буття людини в соціумі, нових обрисів набували духовні цінності, ламалися стереотипи суспільних відносин. Про цю ситуацію досить переконливо писав видатний психолог С. Франк. Він зазначав: «У XVIII ст. переважає уявлення про суспільство як неприродний результат «суспільного договору», свідомої угоди між окремими людьми» [10, с. 38]. Особливо ґрунтовно цю ідею обстоювали Т. Гоббс, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо та інші французькі просвітителі. Вони вважали, що саме культура визначає смисл буття людини, вона уможливорює гідне співіснування людей у соціумі, отже, панує ідея соціального універсалізму, згідно з якою буття людства – це єдина Людина, її культура («живий атом»).

Онтологічний підхід щодо аналізу сутності та змісту культури застосовували й інші філософи: М. Бердяєв, Г. Гегель, М. Данилевський, Г. Сковорода, В. Соловйов, П. Юркевич та ін. Так, В. Соловйов писав, що культура є основою основ розвитку особистості та всього людства, більше того, вона вводить людей в актуальне спілкування зі світом божественним. М. Гартман, Ф. Ніцше, А. Шопенгауер доводили, що в основі культури знаходиться світова воля. Виступаючи внутрішньою силою, вона спонукає особистість і все людство до культуротворчості, до влади.

Культура як вияв духовності. Одухотвоєння середовища, в якому особистість перебуває, є рефлексією її в культурі. Саме такий підхід був притаманний українським культурно-освітнім діячам, мислителям (М. Бердяєв, В. Вернадський, І. Зязюн, Леся Українка, І. Огієнко, О. Потебня, І. Франко, Т. Шевченко та ін.). Сучасні українські філософи, психологи, педагоги (В. Андрущенко, І. Бех, Г. Васянович, В. Жуковський, В. Кремень, С. Кримський, О. Отич, П. Саух, Г. Філіпчук, Г. Шевченко та ін.) аналізують взаємозв'язок культури і духовності як із погляду їх інтегральної єдності (світський аспект), так і з погляду християнської антропології, ноології, феноменології та синергетики. Згідно з їх розумінням, людство потребує оновлення духа і душі, вияву морального, психічного здоров'я. Дослідники відстоюють думку, згідно з якою бездуховність особистості та суспільства є смертю їх культури, омертвінням способу мислення та дії. У цьому аспекті надзвичайно актуальною є думка Е. Гуссерля, який писав, що нині потрібне революціонування всієї культури, революціонування всього культуротворчого існування людства.

Важливим аспектом поняття «культура» є ототожнення його з категорією «цивілізація» (А. Тойнбі, О. Шпенглер). Зазвичай, такий підхід є емпіричним і не зовсім вартісним. Адже, якщо дефініція «цивілізація» більше віддзеркалює зовнішні ознаки особистості та соціально-культурологічні процеси, то поняття «культура» відображає глибинні, внутрішні процеси, взаємини між людьми, їхню духовну цінність. У часи глобалізації не «цивілізація» в її різноманітних формах і виявах є рушієм людського прогресу, а саме культура, оскільки, як про це сказано вище, вона володіє універсалізмом людських (гуманних) відносин, вона проникає у всі пори суспільного життя. Система культури, будучи тісно пов'язаною з такими соціальними інститутами, як мораль, освіта, наука, право та іншу, фіксує той стан, за яким духовність стає істинним феноменом і рушієм розвитку особистості та суспільства. Крім того, культура разом із духовністю об'єднує цей розбалансований світ, окреслює гуманістичні можливості його розвитку. Що ж стосується безпосередньо освітньої сфери, то культурологічна, гуманітарна парадигма, на думку П. Сауха, має вирішити три головні блоки проблем: «Перший блок пов'язаний із розбалансованістю навчально-виховного процесу і нагальною проблемою його гармонізації ... Другий блок пов'язаний із розширенням і забезпеченням світоглядної складової освіти ... Третій, але не менш важливий блок проблем, пов'язаний із найістотнішим фундаментом реконструкції змісту освіти – переходом від школи знань до школи розуміння» [7, с. 77–86]. Безумовно, що пошуки розв'язання цих проблем мають відбуватися на шляху урахування їх триєдності, а також урахування інших болючих проблем, пов'язаних зі статусом учителя (викладача), його свободою і матеріальним забезпеченням; конкурсним відбором студентів; посиленням ролі громадських організацій на процес управління освітою тощо.

Актуальними нині залишаються питання аналізу культури й комунікації, діалогу культур, культурно-освітнього простору і т. ін. Але це дещо виходить за рамки нашого дослідження. Натомість надто важливими для нашого аналізу є поняття «моральна культура особистості» у його тісному взаємозв'язку із поняттям «моральна культура особистості вчителя».

Вивчення значної низки першоджерел засвідчує, що проблемі моральної культури вчені приділяють достатньо велику увагу. Зокрема такі вчені, як В. Андрущенко, І. Бех, Г. Васянович, Л. Волченко, Н. Заячківська, І. Красноштан, В. Кремень, Н. Олексієнко, М. Пащенко, В. Сухомлинський, Т. Чмут, Г. Чайка та інші, характеризують моральну культуру з двох різних позицій: а) як окремо взяту культуру; б) як складову загальної культури. На нашу думку, кожен підхід у науці має право на існування, оскільки тим чи іншим чином відображає зміст цього складного інтегративного явища. Натомість нам більше імпонує визначення, сформульоване Г. Васянович. Вчений пише, що «... моральна культура педагога становить систему моральних знань і переконань, почуттів і навичок, норм і відносин, інтересів і потреб, культурно-морального досвіду і безпосередньої поведінки, що спрямована на самовдосконалення, навчання і виховання особистості» [2, с. 21].

Як доведено вище, поняття «моральна культура» є інтегративним і корелюється із поняттям «моральна культура особистості». Видатний український педагог В. Сухомлинський, формулюючи своє бачення сутності та змісту моральної культури особистості вчителя, писав: «Моральна культура людини характеризується тим, що переконання стають у її житті самостійною духовною силою, яка спонукає до нових моральних вчинків. Становлення цієї самостійності залежить від того, чим наповнене життя колективу й особисте життя кожного вихованця. Один день, одна година, в яку людина виявила силу духу, можуть зіграти в її бутті значнішу роль, ніж роки життя, в які вона себе не виявила. Завдання школи – добитися того, щоб переконання якомога раніше стали самостійною духовною силою її вихованців» [9, с. 125].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що моральна культура майбутнього учителя – це інтегративна категорія, яка віддзеркалює його духовний світ і є потужною спонукальною силою розвитку вихованців, їх самовдосконалення і самореалізації.

Бібліографія

1. Бех І. Психологические основы нравственного развития личности: Автореф. дис. д-ра психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология». К.: 1992. 43 с.
2. Васянович Г. П. Педагогічна етика: Навчальний посібник. *Вибрані твори*: У 7 т. Т. 3. Львів: Норма, 2015. 420 с.
3. Гончаренко С. У. Мораль. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С. 216.
4. Дробницький О. Г. Мораль. *Філософсько-енциклопедический словарь* / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М. : Сов. энциклопедия, 1983. С. 387.
5. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій : Навчальний посібник. 4-те вид. Либідь, 2002. 384 с.
6. Оконь В. Введение в общую дидактику. М. : Высш. шк., 1990. 382 с.
7. Саух П. Від розбалансованості до синергії освітнього процесу: проблеми і перспективи. *Горизонт духовності виховання*: колективна монографія / The Horizon of Spirituality of Edukation: collective monograph. Уклали й підготували Й. Кевішас, О. Отич. Вільнюс: Zuveda, 2019. С. 74–91.
8. Словарь психолога-практика / Сост. С. Ю. Головин. 2-е изд., перераб. и доп. Мн. : Харвест, 2003. 976 с.
9. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Т. 1. К. : «Рад. школа», 1976. С. 55–20.
10. Франк С. Л. Духовные основы общества. М. : Республика, 1992. 511 с.

11. Швейцер А. Культура и этика / Пер. с нем. Н. А. Захарченко и Г. В. Колшанского ; общ. ред. и предисл. В. А. Карпушина. М. : Изд-во «Прогресс», 1973. 340 с.

УДК 371.13:37.037

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

***Тетяна МАТВІЙЧУК, Валерій СОЛОВЙОВ, Наталія СТЕПАНЧЕНКО,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського***

Дана робота присвячена проблемі вдосконалення професійної підготовки фахівців галузі фізичної культури та спорту під час навчання у ЗВО. Сучасне освітнє середовище вимагає використання технологій ігрового моделювання для створення психологічно комфортного середовища. У структурі освітньої діяльності педагогічного працівника технологія навчання із застосуванням ігрового моделювання є важливою стратегією, яка виражається у формуванні індивідуального стилю та педагогічної техніки.

Ключові слова: професійна підготовка, професійні компетентності, ігрове моделювання, студент, фахівець галузі фізичної культури і спорту.

Творча спадщина і наукова діяльність талановитого українського психолога і громадського діяча, професора Ярослава Івановича Цурковського є вагомим науково-технічним доробком культурно-гуманістичної психології. У розвитку сучасного українського суспільства важлива роль відводиться підготовці кадрів шляхом удосконалення завдань профорієнтації молоді на управління як на важливу сферу професійної самореалізації. На думку сучасних науковців, варто звернутися до практичних результатів і наукових досягнень Я. І. Цурковського, продовжити експериментальні дослідження з питань психологічної контрольності та регулювання професійної освіти молоді, які тривалий час здійснювалися під його науковим керівництвом.

Удосконалення освітньої парадигми веде до зміни статусу фізичної культури як гуманітарного навчального предмету, зумовлює потребу оновлення змісту фізкультурної освіти, істотно змінює погляд на професійно-особистісний рівень педагога, вимагаючи переосмислення і перебудови характеру його професійної діяльності. Серед актуальних проблем сучасної професійної фізкультурної освіти на перший план виходить завдання її модернізації, зокрема посилення гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності вчителя, який покликаний вибудувати свою діяльність на ціннісно-сміслових засадах, володіти високою професійно-особистісною компетентністю. Проте на практиці існує низка труднощів, пов'язаних, передусім, із неопрацьованістю теоретичних і методичних підходів до становлення та функціонування компетентнісної моделі вищої освіти в галузі фізичної культури як педагогічної системи, орієнтованої на соціальне замовлення особистості, суспільства і держави. Інноваційні напрями, пов'язані з оновленням професійної підготовки фахівців у галузі фізичної куль-